

СТЕВЧЕВА, Сања¹

УДК: 316.347:373.3/5(497.7)

ЕТНОЦЕНТРИСТИЧКИ ЕЛЕМЕНТИ ВО ПЕДАГОШКИТЕ НАУКИ

Апстракт

Етноцентризмот, како појава на перципирање на сопствената култура како супериорна во однос на другите, претставува значаен социокултурен феномен со длабоки импликации врз образовниот процес. Овој труд се фокусира на идентификување и анализа на етноцентричните елементи во педагошките науки и нивното влијание врз воспитно-образовната практика. Целта е да се укаже на присуството на етноцентрични содржини во наставните програми, учебниците и пристапите на наставниците, кои често несвесно придонесуваат за создавање на културна хиерархија и ограничена интеркултурна сензибилност кај учениците.

Истражувањето е спроведено преку квалитативна анализа на релевантна педагошка литература и наставни материјали, користејќи дескриптивен и компаративен метод. Резултатите покажуваат дека етноцентричните елементи се најизразени во предмети од областа на хуманистичките и општествените науки, каде националната перспектива доминира врз интеркултурниот дијалог. Таквите образовни модели можат да доведат до развивање на ограничени ставови, стереотипи и нетолеранција кон различноста.

Клучни зборови: *етноцентризам, педагошки науки, интеркултурно образование, наставна практика, толеранција.*

STEVCEVA Sanja²

UDK: 316.347:373.3/5(497.7)

ETHNOCENTRIC ELEMENTS IN PEDAGOGICAL SCIENCES

Abstract

Ethnocentrism, as the perception of one's own culture as superior to others, represents a significant sociocultural phenomenon with profound implications for the educational process. This paper focuses on identifying and analyzing ethnocentric elements in pedagogical sciences and their impact on educational practice. The aim is to highlight the presence of ethnocentric content in curricula, textbooks, and teaching approaches, which often unconsciously contribute to the creation of cultural hierarchies and limited intercultural sensitivity among students.

The research was conducted through a qualitative analysis of relevant pedagogical literature and teaching materials, using descriptive and comparative methods. The results indicate that ethnocentric elements are most prominent in subjects within the fields of humanities and social sciences, where the national perspective tends to dominate over intercultural dialogue. Such educational models may lead to the development of narrow attitudes, stereotypes, and intolerance toward diversity.

Keywords: *ethnocentrism, pedagogical sciences, intercultural education, teaching practice*

¹ Студент на специјалистички студии, Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, e-mail: stevcevasanja@gmail.com

² Student of specialist studies, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delchev", Shtip, e-mail: stevcevasanja@gmail.com

1. Определување на поимот етноцентризам

Поимот етноцентризам потекнува од грчките зборови *ethnos* (народ) и *kentron* (центар), што буквално значи „поставување на сопствениот народ или култура во центарот“. Терминот прв го вовел американскиот социолог Вилијам Г. Самнер во 1906 година, дефинирајќи го како тенденција поединците да ја проценуваат и вреднуваат другата култура преку призмата на сопствените културни стандарди и вредности. Етноцентризмот претставува природна, но воедно и проблематична карактеристика на човечкото однесување, бидејќи води кон ограничена перспектива и потценување на разликоста.

Во суштина, етноцентризмот подразбира верување дека сопствената култура, јазик, религија, обичаи и начин на живот се повисоки или „нормални“, додека другите културни модели се гледаат како помалку вредни, погрешни или „чудни“. Овој феномен не се изразува секогаш експлицитно, туку често дејствува на суптилно ниво – преку јазикот, образованието, медиумите и секојдневната комуникација.

Од психолошки аспект, етноцентризмот се поврзува со процесот на формирање на личниот и групниот идентитет. Припадноста кон одредена културна група обезбедува чувство на сигурност и припадност, но во исто време може да предизвика исклучување на „другите“. Социолошки гледано, етноцентризмот се манифестира како средство за одржување на групната кохезија, но кога ќе премине во нетолеранција, дискриминација или културен егоцентризам, тој станува сериозна општествена пречка за развој на плуралистичко и демократско општество.

Во педагошки контекст, етноцентризмот има посебно значење бидејќи образованието игра клучна улога во формирањето на вредносниот систем кај младите. Начинот на кој се претставуваат културните содржини во наставата може да го поттикне или да го ублажи етноцентричниот поглед на светот. Оттука произлегува потребата од развивање на интеркултурна педагогија која ги признава разликостите, ја поттикнува културната чувствителност и го промовира почитувањето на сите етнички и културни заедници (Атанасова, 2021).

1.2. Етноцентризмот во контекст на образованието

Етноцентризмот во образованието претставува појава при која наставните содржини, методите на предавање и општиот воспитно-образовен дискурс се насочени кон промовирање на една доминантна културна перспектива, најчесто националната, при што останатите култури се претставени маргинално, стереотипно или воопшто не се вклучени. Овој феномен се јавува како резултат на историски, политички и општествени фактори кои ја формираат националната идеологија и ја рефлектираат во образовниот систем.

Во многу образовни контексти, етноцентризмот се манифестира преку учебниците, каде што културните и историските настани се прикажуваат исклучиво од перспектива на мнозинската етничка група. Таквиот пристап создава селективна слика за реалноста, каде „нашата“ култура се прикажува како повисока, поважна или посовршена, а „другите“ се прикажуваат како помалку развиени, некомпатибилни или „различни“. Со тоа се пренесуваат скриени пораки кои влијаат врз формирањето на вредносните судови кај учениците и врз нивниот став кон разликоста (Banks, 2016).

Наставниците, како носители на воспитно-образовниот процес, честопати несвесно го репродуцираат етноцентризмот преку изборот на примери, начинот на комуникација и недоволната примена на интеркултурни пристапи во наставата. Недостигот на интеркултурна обука и развиена културна сензитивност резултира со наставен процес кој не ги подготвува учениците за живот во мултикултурно општество. Во контекст на реформите во македонското образование, значајно е да се спомене Новата концепција за основно образование (2021), која претставува суштинска насока кон надминување на етноцентричниот пристап во наставата. Еден од клучните столбови

на оваа концепција е токму развивањето на интеркултурните компетенции и промовирањето на културниот дијалог меѓу учениците од различни заедници. Преку оваа концепција се поставуваат јасни насоки наставниците да ги интегрираат интеркултурните содржини во наставните програми и активности уште од најраните одделенија, со цел создавање на инклузивна училишница и воспитно-образовна клима заснована на почитување и разбирање.

Покрај тоа, етноцентризмот во образованието не секогаш е намерен — понекогаш е последица на неосвеснети културни предрасуди или институционални шаблони. Во таа смисла, тој претставува бариера за развој на интеркултурната компетенција, која подразбира способност за почитување, разбирање и ефективна комуникација со луѓе од различни култури.

Современите образовни системи сè повеќе ја препознаваат потребата за надминување на етноцентричниот модел и воведување на интеркултурното образование како интегрален дел од наставните планови. Тоа значи заменување на едностраната перспектива со плуралистички пристап, каде учениците учат дека културната разновидност е вредност, а не пречка. На тој начин, образованието станува средство за развој на емпатија, толеранција и меѓусебно разбирање, што се основни предуслови за стабилно и демократско општество.

1.3 Проблемот и целта на истражувањето

Проблемот на кој се фокусира овој труд произлегува од фактот дека образовниот систем, како огледало на општеството, често несвесно ја репродуцира културната доминација на мнозинската група. Преку наставните програми, учебниците, јазикот на наставата и педагошките пристапи, се создава културна хиерархија во која една перспектива – најчесто националната – се поставува како норма, додека останатите културни изрази се маргинализираат. Оваа појава доведува до појава на етноцентризам во образованието, кој може да предизвика ограничување на интеркултурната свест и развој на стереотипи кај младите генерации.

Етноцентризмот во педагошките науки претставува сложен и чувствителен проблем затоа што го засега самиот корен на воспитно-образовниот процес – неговата мисија да создава општествено свесни, отворени и толерантни личности. Доколку во наставниот процес се присутни етноцентрични содржини или пристапи, постои ризик учениците да развијат ограничена слика за светот, да се идентификуваат исклучиво со сопствената култура и да ја перципираат различноста како закана, а не како вредност.

Целта на истражувањето е да се идентификуваат, опишат и анализираат етноцентричните елементи кои се присутни во педагошките науки и образовниот систем воопшто. Преку анализа на наставните содржини, литературата и педагошките практики, трудот настојува да утврди колку и на кој начин етноцентризмот влијае врз процесот на воспитание и образование. Дополнително, целта е да се нагласи потребата од интеркултурен пристап во наставата како алтернатива на етноцентричниот модел, со што би се овозможило создавање на инклузивно образование кое ги почитува културните разлики.

1.4 Значење и релевантност на темата

Темата за етноцентризмот во педагошките науки има исклучително значење поради нејзината директна поврзаност со квалитетот, правичноста и инклузивноста на образовниот процес. Образованието не претставува само процес на пренесување на знаења, туку и средство за формирање на ставови, вредности и општествена свест кај учениците. Оттаму, начинот на кој се претставуваат културите, историјата и општествените односи во наставните содржини има длабоко влијание врз тоа како младите ќе ја разбираат различноста и ќе ја градат својата идентитетска и вредносна ориентација.

Истражувањето на етноцентричните елементи во педагошките науки е особено релевантно во мултикултурни општества, какво што е и македонското, каде коегзистираат различни етнички, јазични и верски заедници. Доколку образовниот систем не успее да ги интегрира и валоризира сите културни перспективи, постои ризик да создаде поделби, недоверба и социјална дистанца меѓу младите. Напротив, образовен систем кој се темели на интеркултурни принципи може да придонесе кон градење на меѓусебно почитување, солидарност и активно граѓанство.

Од академски аспект, темата е релевантна затоа што го поврзува полето на педагогијата со социологијата, психологијата и културните студии, овозможувајќи подлабоко разбирање на механизмите преку кои образованието ја пренесува културната идеологија. Таа ја отвора можноста за критичка рефлексивност на традиционалните наставни модели и ја поттикнува потребата за трансформација на наставните практики кон повеќе плуралистички и инклузивни форми на учење.

2. Материјали и методи

2.1 Предмет и цел на истражувањето

Предметот на истражувањето во овој труд е појавата на етноцентрични елементи во педагошките науки и нивното влијание врз воспитно-образовниот процес. Истражувањето се фокусира на тоа како етноцентризмот се манифестира во наставните програми, учебниците, наставните методи и односите помеѓу наставниците и учениците. Преку анализа на овие аспекти, се настојува да се утврди дали и во која мера образовниот систем придонесува за репродуцирање на етноцентрични ставови или, напротив, поттикнува интеркултурно прифаќање и разбирање. Етноцентризмот во педагогијата не е само теоретски поим, туку конкретна појава што има влијание врз формирањето на личниот и колективниот идентитет на младите генерации. Тој може да се појави преку нерамномерно претставување на културните групи во наставните содржини, преку симболичко фаворизирање на една култура или преку недостиг на интеркултурни примери во наставата. Ова го прави предметот на истражувањето актуелен и значаен, особено во контекст на современите мултикултурни општества кои бараат поголема чувствителност и инклузивност во образованието. Целта на истражувањето е да се идентификуваат конкретните облици на етноцентрични влијанија во педагошките науки и да се анализира нивниот ефект врз воспитно-образовниот процес. Со тоа се тежнее кон создавање основа за критичко преиспитување на наставните содржини и методите на наставниците, како и кон поттикнување на образовни политики кои ќе промовираат интеркултурно образование како модел на толеранција, почитување и меѓусебно разбирање.

2.2 Извори и материјали за анализа

Во рамките на ова истражување се користени различни извори и материјали со цел да се обезбеди целосен увид во присуството и влијанието на етноцентричните елементи во педагошките науки и образовниот процес. Главни извори на податоци претставуваат наставните програми и учебниците што се користат во основното и средното образование во Република Северна Македонија, особено во предметите со изразен културно-општествен и национален карактер како што се: македонски јазик и литература, историја, општествени науки и граѓанско образование. Во овие материјали беше анализиран начинот на кој се прикажуваат различните етнички и културни заедници, симболите, јазичните формулации и визуелните претстави, со цел да се утврди дали наставните содржини промовираат интеркултурен дијалог или, пак, ја засилуваат етноцентричната перспектива. Дополнително, беа користени и секундарни извори – научна и стручна литература од областа на педагогијата, социологијата на образованието и интеркултурното учење, како и публикации и извештаи на меѓународни

организации како УНЕСКО, Советот на Европа и Европската комисија, кои обработуваат теми поврзани со интеркултурното образование и толеранцијата. Притоа беа разгледани и релевантни национални законски и стратешки документи што се однесуваат на образованието и културната интеграција. Критериумите за избор на материјалите беа нивната актуелност, релевантност за темата, научна вредност и достапност. Комбинирањето на примарни и секундарни извори овозможи да се воспостави рамнотежа помеѓу теоретската и практичната анализа, со што се доби реална слика за тоа како етноцентризмот се одразува во наставните содржини и педагошките практики, како и основа за изведување препораки за развој на поинклузивен и интеркултурен образовен модел.

2.3 Методи на обработка и анализа на податоците

Обработката и анализата на податоците во ова истражување се засноваат на квалитативен аналитички пристап, кој овозможува подлабоко разбирање на појавите и механизмите преку кои етноцентризмот се манифестира во педагошките науки. Примената на ваков пристап овозможува не само опишување на состојбата, туку и интерпретација на нејзините педагошки импликации, со цел да се согледа реалното влијание на етноцентричните елементи врз воспитно-образовниот процес.

Примарниот метод што се користеше е анализа на содржина, преку која беа систематски разгледани наставните програми, учебниците и други образовни материјали. Овој метод овозможи идентификување на скриени пораки, симболички изрази и вредносни ориентации кои го одразуваат етноцентричниот пристап. Анализата се фокусираше на елементи како што се изборот на текстови, начинот на претставување на историски настани и личности, употребата на јазикот, како и присуството или отсуството на интеркултурни теми.

Покрај тоа, беше применет компаративен метод за споредување на националните образовни содржини со европските стандарди и практики во интеркултурното образование. На тој начин се овозможи увид во сличностите и разликите во начинот на кој различни образовни системи се справуваат со културната разновидност и ја интегрираат во наставниот процес.

За потребите на анализа беа воспоставени категории и индикатори, како што се: присуство на етноцентрична терминологија, степен на застапеност на различни етнички групи, симболичко прикажување на „сопствената“ култура и степен на отвореност кон културното различие. Податоците беа обработени преку тематско групирање и интерпретација во контекст на современите педагошки теории и интеркултурни модели на образование.

3. Резултати и дискусија

3.1 Присуство на етноцентрични елементи во наставните програми

Анализата на наставните програми во основното и средното образование покажува дека етноцентричните елементи се присутни во различни форми и на повеќе нивоа на образовниот процес. Иако наставните планови формално ја истакнуваат потребата од развивање на толеранција, интеркултурен дијалог и почитување на различностите, во практичната примена и структуралната содржина сè уште се забележува доминација на националната перспектива. Ова најчесто се манифестира преку претставување на сопствената култура, јазик, историја и традиција како централна и нормативна, додека другите културни и етнички заедници се прикажани периферно, во ограничен опсег или како дополнителна содржина.

Во предметите како Македонски јазик и литература, Историја и Граѓанско образование, најчесто се нагласува националниот карактер на идентитетот, што придонесува кон перцепција на државата и општеството како културно хомогени. Литературните текстови, историските извори и примери во наставата најчесто потекнуваат од македонското културно и историско наследство, при што улогата и придонесот на другите етнички заедници во развојот на заедничкото општество се прикажуваат минимално. Овој пристап, иако има воспитна цел за зајакнување на националниот идентитет, може индиректно да го поттикне формирањето на етноцентричен поглед кај учениците (Петковска, 2019). Со донесувањето на Новата Концепција за основно образование (2021), Министерството за образование и наука предвиде реформа во пристапот кон наставните програми од прво до шесто одделение, токму со цел да се поттикне интеркултурна комуникација, критичко мислење и почит кон различноста. Концепцијата ја истакнува интеркултурата како еден од своите столбови, при што се нагласува потребата наставниците да планираат активности што ќе овозможат учениците да ги согледуваат сличностите и разликите меѓу културите, како и да се вклучуваат во заеднички проекти и дискусии кои го поттикнуваат дијалогот и соработката. Вклучувањето на овие аспекти во наставните планови е значаен чекор кон намалување на етноцентричните тенденции и зајакнување на интеркултурната сензибилност.

Дополнително, наставните програми ретко вклучуваат активности што поттикнуваат интеркултурна соработка или дијалог меѓу ученици од различни културни средини. Мултикултурните содржини се претставени декларативно, без систематски развиени наставни цели и исходи кои би поттикнувале разбирање, емпатија и меѓусебно почитување. Недостигот на современи наставни материјали кои ги отсликуваат реалните општествени и културни разлики дополнително ја ограничува можноста учениците да развијат свест за плуралноста на сопственото општество.

Од друга страна, позитивен аспект е тоа што дел од новите наставни концепти и реформи ја нагласуваат важноста на **интеркултурното образование** и поттикнуваат интеграција на теми како човекови права, различност и демократско граѓанство. Сепак, нивната реална имплементација во наставата е често ограничена поради недоволна подготвеност на наставниот кадар и недостаток на практични методолошки насоки.

3.2 Етноцентричност во наставната практика и педагошкиот дискурс

Етноцентричноста во наставната практика и педагошкиот дискурс претставува суптилна, но длабоко вкоренета појава која влијае врз начинот на кој наставниците предаваат, комуницираат и ги интерпретираат културните и општествените вредности. Таа не се изразува секогаш отворено или намерно, туку често се јавува како резултат на несвесно прифаќање на одредени културни норми, ставови и предрасуди што ги рефлектираат постојните општествени структури. Наставниот процес, кој треба да биде средство за развивање на критичко размислување, толеранција и почит кон различноста, во вакви услови може да стане средство за репродуцирање на етноцентрични вредности и стереотипи.

Во практиката, етноцентризмот се манифестира преку едностран пристап во изборот на наставни содржини, примери и текстови, кои најчесто го претставуваат сопствениот етнички или културен идентитет како норма. На пример, наставниците почесто користат литературни, историски или социолошки примери од доминантната култура, додека придонесот на другите етнички заедници се занемарува или се прикажува површно. Овој пристап ја ограничува можноста учениците да се запознаат со културната разновидност и да развијат интеркултурна чувствителност (Holliday, 2018).

Во педагошкиот дискурс етноцентризмот може да се препознае преку јазикот и начинот на комуникација во училищата. Употребата на изрази што ја нагласуваат „нашата“ култура како супериорна, или пак наметнувањето на вредносни судови кон „другите“, создава атмосфера на нерамноправност. Во некои случаи, тоа може да се

манифестира и преку очекувањата на наставникот, кога од учениците се бара да размислуваат или одговараат во рамките на доминантната културна логика.

Покрај тоа, наставниците кои не се обучени за интеркултурно образование често немаат развиени стратегии за вклучување на сите ученици во наставниот процес, особено оние од различна етничка или јазична припадност. Недостигот на интеркултурна компетенција резултира со пасивно прифаќање на постојниот систем, наместо со активно создавање на средина која ги вреднува различностите.

Влијанието на етноцентричниот дискурс се забележува и во воспитните цели – каде што нагласокот често се става на националната припадност и традиционалните вредности, наместо на универзалните принципи на еднаквост, човекови права и глобална солидарност. Со тоа образованието ја губи својата универзална воспитна функција и станува инструмент за пренесување на културна хомогеност.

Сепак, важно е да се нагласи дека етноцентризмот во наставната практика не произлегува секогаш од свесна дискриминација, туку најчесто од недоволна педагошка обука и од влијанието на традиционалните наставни модели. Затоа, решението лежи во системска едукација на наставниците за интеркултурна комуникација, примена на интерактивни методи и создавање на наставна средина што поттикнува дијалог, соработка и меѓусебно почитување.

Развивањето на интеркултурна педагошка свест кај наставниците претставува клучен предуслов за трансформација на образовниот процес – од затворен, етноцентричен модел кон отворен, плуралистички систем што ќе ја подготви младата генерација за живот и работа во мултикултурно и глобализирано општество.

3.3 Влијанието на етноцентризмот врз формирањето на вредности кај учениците

Етноцентризмот, како воспитно-образовен феномен, има длабоко и долгорочно влијание врз формирањето на вредносниот систем и идентитетот на учениците. Образованието, освен што има цел да пренесе знаење, има и силна воспитна функција – да создава личности со изграден морален, културен и општествен идентитет. Доколку тој процес е под влијание на етноцентрични содржини, постои опасност учениците да развијат ограничено сфаќање за светот, во кое сопствената култура се доживува како единствена и исправна, а другите како помалку вредни или „различни“.

Во текот на образованието, учениците често се соочуваат со наставни содржини кои директно или индиректно пренесуваат вредносни пораки за тоа што е „нормално“, „правилно“ или „пожелно“ од културен аспект. Кога наставата е насочена исклучиво кон промовирање на националниот идентитет без критичка рефлексивност и интеркултурна димензија, се создава ризик кај младите да развијат етноцентричен вредносен систем кој поттикнува чувство на културна надмоќ и отфрлање на различностите. Со тоа, образованието наместо да гради разбирање и солидарност, може несвесно да создаде бариери меѓу учениците од различни етнички или културни заедници.

Покрај тоа, етноцентризмот може да влијае врз самоперцепцијата и социјалната интеракција на учениците. Тие кои припаѓаат на доминантната културна група може да се чувствуваат привилегирани или „нормативни“, додека учениците кои потекнуваат од малцински заедници може да доживеат чувство на исклученост или неважност. Оваа динамика создава нерамноправност во училищата и може да влијае негативно врз нивната мотивација, самодоверба и академски развој (Bennett, 2013).

Од психолошка перспектива, етноцентризмот во образованието ја намалува способноста на учениците за емпатија, толеранција и критичко размислување. Наместо да се поттикнува отворен дијалог и разбирање на различните културни искуства, се воспоставува еднонасочен модел на вредности кој ги игнорира мултикултурните реалности на современото општество. Со текот на времето, овие ставови можат да се пренесат и во возрасниот живот, придонесувајќи за социјална поларизација и предрасуди.

Спротивно на тоа, интеркултурното образование како антипод на етноцентризмот го насочува вниманието кон прифаќање, почит и разбирање на различностите. Наставата која ја вклучува културната разновидност како вредност, а не како пречка, поттикнува учениците да развиваат отвореност, соработка и чувство за праведност. Преку активности кои ги охрабруваат да истражуваат други култури, традиции и јазици, учениците учат дека различноста не претставува закана, туку ресурс за учење и развој.

3.4 Споредбена анализа со европските интеркултурни модели

Споредбената анализа на македонскиот образовен систем со европските интеркултурни модели покажува значајни разлики во начинот на кој се третира културната разновидност во наставниот процес и педагошката практика. Додека европските образовни системи во последните децении интензивно ја интегрираат интеркултурната перспектива како составен дел од наставата, македонскиот контекст сè уште се соочува со предизвици во поглед на имплементацијата и практичната примена на овие концепти.

Во повеќето европски земји, особено во: Скандинавија, Германија, Холандија и Финска, интеркултурното образование се заснова на принципите на еднаквост, инклузија и почитување на различноста. Таму наставните програми се конципирани така што културната разновидност се доживува како педагошка вредност, а не како пречка. Наставниците се обучени да ги интегрираат различните културни перспективи во наставата преку литература, историја, уметност, општествени науки и граѓанско образование. Во овие системи, учениците се охрабруваат да размислуваат критички, да поставуваат прашања за културните разлики и да развиваат интеркултурна компетенција – способност да комуницираат и соработуваат со луѓе од различни културни средини.

Наспроти тоа, македонскиот образовен систем, иако формално ги признава принципите на мултикултурност, во пракса и натаму функционира според етноцентричен модел на воспитание. Наставните содржини најчесто ја нагласуваат националната историја, јазик и култура, додека другите етнички заедници се маргинално застапени. Интеркултурните теми, кога се присутни, се обработуваат површно и без јасна врска со наставните цели. Ова резултира со ограничен развој на интеркултурна чувствителност кај учениците, но и со недоволна подготвеност на наставниците да применуваат методи кои ја промовираат културната разноликост. Во овој контекст, Новата Концепција за основно образование (2021) може да се разгледува како локален обид да се приближат националните образовни практики кон европските интеркултурни стандарди. Анализата на наставните програми од прво до шесто одделение покажува дека постои тенденција за воведување на активности кои промовираат заеднички вредности, соработка и емпатија меѓу учениците. Сепак, нивната практична имплементација зависи од обуката и подготвеноста на наставниците, како и од системската поддршка во училиштата за интеркултурно учење.

Во европските модели, како оној на Советот на Европа, интеркултурното образование е институционално поддржано преку политики, наставни стандарди и континуирана едукација на наставниците. Во Македонија, ваквите системски мерки се сè уште во почетна фаза. Постојат позитивни примери на проекти поддржани од меѓународни организации (на пример, програми на УНЕСКО и ОБСЕ за интеркултурен дијалог), но нивното влијание е ограничено на одделни училишта и не претставува трајна практика.

Од особено значење е и педагошката автономија во европските системи, која им овозможува на наставниците да избираат наставни материјали и активности во согласност со потребите на учениците и контекстот на учењето. Во македонскиот систем, наставниците се повеќе ограничени со централно одобрени учебници и програми, што го отежнува развивањето на креативни интеркултурни пристапи во наставата.

Заклучок

Истражувањето покажа дека етноцентризмот, како присутен и често несвесен елемент во педагошките науки и воспитно-образовниот процес, претставува сериозен предизвик за развојот на современо, демократско и инклузивно образование. Иако образовниот систем има задача да ги поттикнува вредностите на толеранција, емпатија и интеркултурен дијалог, анализата открива дека во наставните програми и практики сè уште доминира националната перспектива која ја става сопствената култура во центарот, а другите културни идентитети ги претставува маргинално. Таквиот пристап, иако често е резултат на традиција и историски контекст, може да води кон создавање на ограничени ставови, стереотипи и намалена културна сензитивност кај учениците. Етноцентричните содржини во наставата влијаат врз формирањето на вредносниот систем на младите, поттикнувајќи чувство на културна надмоќ и намалена отвореност кон различностите. Наместо образованието да биде простор за дијалог и меѓусебно почитување, етноцентризмот може несвесно да придонесе за социјална дистанца и недоверба меѓу учениците од различни етнички и културни заедници. Во таа смисла, надминувањето на етноцентризмот не претставува само академски предизвик, туку и суштинска потреба за создавање на хармонично мултикултурно општество. Споредбената анализа со европските интеркултурни модели покажа дека современите европски образовни системи успешно ја интегрираат интеркултурната перспектива во наставата преку јасни политики, обуки за наставниците и активна примена на плуралистички пристапи. Во македонскиот контекст, иако постојат позитивни иницијативи, потребна е посистемска и подлабока промена – од ревизија на наставните програми до развивање на педагошка култура заснована на интеркултурна чувствителност и отвореност. Во таа насока, примената на Новата Концепција за основно образование (2021) претставува основа за трансформација на наставниот процес во насока на интеркултурност и инклузија. Анализата на наставните програми од прво до шесто одделение покажува дека постои потенцијал за создавање на воспитно-образовна средина што ќе го намали влијанието на етноцентричните содржини и ќе ја поттикне културната чувствителност. Важно е овие реформи да продолжат со континуирана поддршка и надградба, преку практична обука на наставниците и развивање на материјали што ќе ја отсликуваат културната разновидност на нашето општество.

Заклучно, може да се каже дека иднината на образованието треба да се насочи кон создавање на интеркултурен модел на воспитание, каде што различноста ќе се доживува како богатство, а не како пречка. Тоа подразбира образование кое не само што ги почитува различните културни идентитети, туку активно ги интегрира во наставниот процес. Само преку таков пристап, училиштето може да стане вистинска заедница на разбирање, еднаквост и почит – основа за градење на општество во кое младите ќе растат како свесни, хумани и отворени граѓани на светот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Атанасова, Л. (2021) *Педагошки пристапи кон културната разновидност во македонското образование*. Битола: Универзитет „Св. Климент Охридски“.
- Banks, J.A. (2016) *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching*. 6th ed. New York: Routledge.
- Bennett, M.J. (2013) *Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practices*. 2nd ed. Boston: Intercultural Press.
- Council of Europe (2017) *Competences for Democratic Culture: Living Together as Equals in Culturally Diverse Democratic Societies*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

- Gudykunst, W.B. (2004) *Bridging Differences: Effective Intergroup Communication*. 4th ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Holliday, A. (2018) *Understanding Intercultural Communication: Negotiating a Grammar of Culture*. 2nd ed. London: Routledge.
- Nieto, S. (2010) *The Light in Their Eyes: Creating Multicultural Learning Communities*. 2nd ed. New York: Teachers College Press.
- Петковска, В. (2019) *Интеркултурното образование во современиот наставен процес*. Скопје: Филозофски факултет – УКИМ.
- Министерство за образование и наука на РСМ. (2021). *Нова концепција за основно образование*. Скопје: МОН.